

NOVIČE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 23. junija 1855.

List 50.

Besedica o spreminovanji žitne cene.

Žitna cena je zadnji čas sicer visoka, pa saj precej stanovitna — spreminja se zdaj le po malem, in če poskočuje in pada, se godi to bolj počasi. Prejšni čas — in tega je komaj 2 mesca — je pa cena od enega tedna do drugega se spreminovala za 12 do 16 odstotkov (procentov).

Ne bo tedaj napačno, ako skusimo razodeti saj en vzrok tega vednega omahovanja in spreminovanja žitne cene.

Naj imenitnejša naloga kmetijstva je: ljudstvo oskerbeti z živežem in sicer po ceni, ktera ni dazes taka, jutri pa že spet druga. Prenizka cena kakor previsoka — obé ste občinstvu v škodo. Preniska cena tare kmetovavca, ki zemljo obdeluje in žito prideluje, ker ne skupi za svoj trud in stroške, česar potrebuje za svoj in svoje živine živež; če ne more živine rediti, ne more gnojiti; potem pa polje peša in pridelava se leto za letom manj. Ako k temu še pritisne neugodno vreme, so nadloge tolikanj večje in dragina in lakota so gotovi nasledki. — Previsoka cena pa je nadloga v sim, ki si kupujejo vsakdanji kruh.

Da se tem nadlogam v okom pride, je neobhodno potrebno, da se vé: kaj in koliko potrebuje ljudstvo, in koliko in s čim si samo pomagati zamore. Če se ne vé: koliko se je doma pridelalo in koliko se bo iz ptujih krajev žita potrebovalo, ne more ne kmetovavec, ki žito prideluje, ne tergovec, ki z žitom kupčuje, ne vlada, ki ima čuti nad občnim blagrom svojih ljudstev, prave cene razsoditi, in če po zetvi precej žita na sejm pride in se letina za „dobro“ razglasi, ga tlači ta glas pod pravično ceno, dokler se ljudém oči ne odprejo in ne spregledajo, da pridelk vendar ni tolikšen, kakor se je izperva mislil. — Še huje je pa vse to, ako slaba letina nastopi. Ker se to ni kake dve leti pred zvedilo, pride ljudém vselej nenadoma, hipoma, in tedaj že sam hrup, „da je letina slaba“, veliko škodo napravlja. Če se od drugih dežel sliši, da je letina tam slaba, in če tudi domači pridelk ni tolikšen, kolikoršnega so pričakovali, postane ljudstvo nečimerni družini enako, ki ob času obilnosti ni nobene zaloge prihranilo, — vidi tedaj zdaj, da ima vsaki dan živeža manj, in ne vé, kako deleč bo še pomanjkanje seglo. Zdaj je ljudstvo straha omamljeno, in prazni domači sejmi dervijo barantače v ptuje žitne kraje po žito, da se tako spet nova napaka naključí. Vsi polni se naložé zdaj magazini s ptujim žitom, da tarejo domači pridelk; manjše žitarje zadeva velika zguba, da pridejo na kant in zakaj? — vse zato, ker je sicer žita potreba, pa nobena živa duša ne vé — koliko? Druga nadloga je pa ta, da tudi žitni tergovci tega ne vejo, in če so že poprej večkrat pri žitu zgubili, si ne upajo zdaj, ptujega žita nakupiti, kakor bi treba bilo, in tako tisti, ki ga ravno imajo, ženejo ceno neznano visoko — in vse to pride spet odtod, ker se ne vé: koliko se ga bo potrebovalo, da ga bo dosti, pomanjkanje odverniti.

Iz tega je lahko posneti, da je pred vsem potreba, da se ob pravem času zvé: kolikšni so vsakoletni pridelki, ali bo domačega žita za potrebo dosti ali ga bo pomanjkovalo in koliko po primeri? V jeseni se le to zvediti, bi bilo pa prepozno pomanjkanju ob pravem času v okom priti *).

Nekaj od koristnega drevja.

6. Dren.

Dren (Kornelkirschbaum) raste kot velik germ ali majhno drevo 20 do 25 čevljev na kviško. Cveté med germovjem najpervi, včasih že konec februarja; rumene cvetlice v drobnih kepcah vkup tičé, ter pozneje zapušajo majhen lepo rudeč sad, ki ima pa terdo košico.

Dren raste skorej povsod, po Nemškem in Slovenskem v gojzdih in hostah sam po sebi. Umni vertnarji so ga tudi požlahnili, ter drevesca boljšega sadú po takem izredili. Navadno se dren po semenu množí, raste sila počasi, doseže pa veliko starost. (Pripoveduje se, da na Francozkom v gojzdu blizo grada Montmorency stoji neko drenovo drevo, ktero cenijo več kot 1000 let staro!)

Drenovina starega drevja je znotraj rujava, zvonaj bela pa tanko rumena. Neizrečeno terda je, tedaj se dá likati. Delajo iz nje kline, kolesne prečke, zagojzde, vretena, tudi obroče in kôle, ki imajo dolgo terpeti. Prav ugodna je tudi kurjavi: kajti vročino pa žerjavico močnejšo daje od bukve, gabra, jesena. Skorja je stežuča, ter je včasih zdravilo. Sadje tega germa — drenjine ali drenule — dozori na jesen; je kislato in ogavno, tedaj ga le na kmetih jedó. Nekdanji Rimljani so drenule rabili v prešičjo hrano, kar še dan današnji Lahji delajo. Po nekterih krajih napravljajo iz drenul tudi žganje, kteremu pravijo drenovec.

7. Leska.

Leska je visok germ, ki nahaja se po celi Evropi v nizkih hostah in živicah. Raste naglo, ter ga je osekavati lahko. Ni ravno vgoden, da bi ga po gojzdih redili ljudjé; na sadiščih in vertih obnaša se pa dobro. Les njegov je le redkokrat tako močan, da bi služil za bolj važno orodje. Leskovina je namreč mehka, gibka, belorudečkasta in precej jednakega zerna, pa se ne dá gladiti. Rabijo jo za obroče, kole, kolkove, skatljice, vitre za košare in jerbases; njen ogel je prav lahek, ter služi za pripravljanje smodnika.

Leševje terpi le 40 do 50 let, ima pa dobro lastnost, da veliko koreninskih izrastlikov poganja. Lešnjiki so sploh znani pa prijetni sad njih; iz njih tlačijo tudi neko sladkomilo olje, ktero polehča persne in druge težave. Leskova šiba je pri reji otrok včasih potrebna, kar tudi je sploh znano.

Gledé zemljišča leska ni ravno hotljiva, vendar ljubi bolj lahke pa krepke tla; mraz in vročino lahko

*) Nadjati se smemo, da bo vis. ministerstvo zanesljivo iz vsih dežel našega cesarstva zvedilo stan pridelkov, in da bo to po časniku „Wien. Zeit.“ naznanilo, kar bojo potem „Novice“ brez pomude svojim bravcem vediti dale. Vred.

terpi. Množiti se dá po semenu, po izrastlikih in po grebenicah. Sadijo jo gojzdnarji posebno na zverinskik rediščih, kajti rada zahaja divjad po lešnjikih. J. Š.

Obertnija domača.

Marmor in škerli v okolici Stare Oslice.

Ko smo za Kopačnico popraševali, so nam gosp. fajmošter K. Hueber odgovorili (list 25.), da v okolici Stare Oslice ste dve druge stvari, namreč marmor in škerli, ki bi utegnile za naš kraj važniše biti od ondašnjih topljic, in da nam bojo ob priložnosti kaj več od tega povedali. Častiti gospod so nam unidan o tem sledeče na znanje dali:

Marmornica (Marmorbruch) je le enmalo nad kantonsko loško-idriško cesto, skor v sredi med to cesto in Kopačnico, na neki precej stermiti gorski senožeti — na bellem dnevi. Marmor je lep in čist, kadar je napol ali popolnoma olikan, barve je belo-rudečkaste; nahajajo pa se v njem tudi žile železne rude, kar bi utegnilo znamenje biti, da prav veliki kosi se bojo težko kje celi dobili. Za poskušnjo na Dunaj poslani kos je ondi zlo pohvaljen bil. Še malo te marmornice pa je načete; ena oltarna miza za verhiško cerkev in pa spominek Prešernov sta iz tega marmorja. Gospodar te zemlje noče za spodobno ceno prodati marmornice, ker menda misli, da bi kupe živega zlata prodal, — sam pa se tudi ne loti dela, da bi začel poredoma lomiti. In tako leži zaklad brez prida!

Škerl ali šiber (Schiefer) je tukaj silo veliko *). Veči del Stare Oslice **) in en del vasi pod Jelovim Berdom stoji na skladovnicah škerljevih, — reči smem, da čez 2000 oralov to znese, gora sama pa je blizo 1500 čevljev visoka. Vse tukaj je le škerl, ki se na mnogih krajih že od zunaj vidi. Če bi strehe vsih kolodvorov in stražnic po železni cesti našega cesarstva s temi škerlmi pokriti hotli — stavim — da ne bilo bi jih premalo. Jez sem blizo farovža našel te ploše in ž njimi pokrili farovž in štalo; ploše so temno-sinje, precej svitle, ne tako sive kakor so angleške, in pa nekoliko kerhkeje, pa kerhkost se zgubi, kolikor globokoje se lomijo škerli; nalomil sem ploš po 6 do 8 štirjaških čevljev velikih; za streho sem jih vzel po različni velikosti, proti verhu zmiraj manjših in zavoljo toče dobrega pol persta debelih. Dunajčani so na na ogled poslani škerli odgovorili, da je blago dobro in še posebno za računске table pripravno. Semtertje so tudi višnjeve, nekatere blede-rudečkaste ploše. Tudi se tam pa tam med plošami nahajajo skladi brusnega kamnja, kateri se vé da je tudi dober za rabo. — Obilni zakladi, ki bi dosti dobička vergli, leže tu pred našimi očmi odpertí, — treba je le ne zanemarjati Vodnikovega opomina, ki pravi:

Glej! stvarnica vse ti ponudi,

Le jemat' od nje ne zamudi!

Leniga čaka

Stergan rokal,

Palca beraška,

Prazen bokal!

Hueber.

Iz natoroznanstva.

Od vremena.

(Dalje.)

Grom, ki se zasliši kmalo po tem, ko se je poblisknilo, je vsakemu znan. Vsak, kateri je na deželi ob hudem vremenu pod milim nebom bil, vé kako po meglah vrè in godernja. Dolgo časa terpi gromenje pa sčasoma potihne, pa spet štebeleje zabučí, in to se večkrat ponavlja, preden vé glas podoní. Večidel se začne s puhlim bobnenjem, potlej prav dleši in spet nastopi derdranje, ki hitro pa ska-

*) Mnogo lastnih imen „Schiffre“ se nahaja tu; morebiti kažejo že od nekaj znano obilost šiber ali škerli, Schiefer. (Le čudno je, da so nemške, morebiti se rodovine zovejo Škerli?)

**) Vas Stara Oslica so posamne selice, o-selice, od o-seliti se. Naši ljudje tudi nikdar drugač ne pravijo kakor Oselca, kakor Selce (Selice) Selzach itd. Pis.

koma pojema. Blisk se vselej nekaj pred vidi kot zagromí. Luč tako hitro priletí iz enega kraja do družega, da smemo reči, kakor se pobliskne v megli, že tudi vidimo blisk. Glas pa gré veliko kasneje; če je dalje od nas megla, dalje ga ni. Mi smo v stanu električen žark napraviti, ki poka, ko do družega trupla preskoči. Blisk in strela pa ni družega kot električen žark, toda tako dolzega in močnega, kakor se v delavnicah podnebja napravlja, ga mi nikoli napraviti ne moremo.

Ko strela letí iz ene megle v drugo ali pa v zemljo, poka po vsi poti; pokanje se pa sliši le zaporedoma, če strela kolikaj pota stori, ker so eni kraji njene poti veliko dalji od nas kot drugi, toraj se ne more od vsih krajev naenkrat glas zaslišati, toraj zaporedoma poka in derdra, bobnenje se sliši; pravimo, da gromí. Zraven tega, da ne pride od vsih delov strelne poti glas o tistem trenutku do nas, se pa pokanje še razlega po hribih in po meglah, da dalje časa terpi in se ponavlja ko jek daje. Utegne se pa primeriti, da blizo nas kam treši. Če strela ni dolge poti storila in ni predeleč od nas, koj dleši, kakor se posveti, in vsega je konec.

Ob hudem vremenu se pokaže tudi Elmov ogenj. Ime tega ognja menda pri nas ni znano. Mornarji so ga tako imenovali, ko se je pokazal na okovanih jadrih. Ime pomeni nekega svetnika Erazma, ki so ga posebno laški mornarji na sredzemskem morji na pomoč klicali in „Elmo“ imenovali. Prikazovala se je dostikrat proti koncu viharjev neka plavkasta luč na jadrih, kakor da bi bil vošeno svečo prižgal. Valovi se potem, ko se ta luč prikaže, navadno pomirijo, torej mornarji mislijo, da to dela Elem. Tako ga popisuje Kolumbov sin: „Ko se je Kolumb leta 1493 drugič v Ameriko peljal, se primeri, da je ponoči sila gromelo in deževalo. Kmalo se pokaže sv. Elem na verhijadra s sedmerimi svečami, to je, vidil se je ogenj, ki ga mornarji za tega svetnika imajo. Naenkrat se zaslišijo litanije in molitve na barki, ker so mornarji terdno prepričani, da je nevaren vihar pri kraji, kakor hitro se sv. Elem prikaže“. Misli od tega ognja še h koncu sedemnajstega stoletja niso bile kaj boljše. Grof Forbin pripoveduje v svojih spisih: „Ponoči (bilo je leta 1696) se je naenkrat strašen vihar napravil; močno se je bliskalo in gromelo. Ker smo se hudega piša bali, sem ukazal vse razpete jadra skupej potegniti. Vidili smo na barki več kot 30 sv. Elmov. Tisti plamen, ki je bil na veternici visokega jadra, je bil čez poldrugi čevljev visok. Poslal sem hlapca, da bi ga bil doli prinesel. Ko pride gori, zavpije, da ogenj šumi, kakor kadar se zmočen smodnik vnema. Ukažem, da naj bandero proč vzame in ga doli prinese. Komaj ga je pa iz verha snel, ga je ogenj zapustil, pa se je na verhu jadra vsedel, da ga ni bilo moč proč spraviti. S časom je pa sam minul“.

Menda le malo bravcov Elmov ogenj pozna. Temu pa ni uzrok, da bi se tako redko prikazoval, ampak ker človek na to ne porajta. Kdor je kaj pazljiv, se utegne pri večjih viharjih prepričati, da se svetijo križi na turnih. Pa so že tudi vidili, ko se je drevje po verhih svetilo. Toda kdor ga ogleduje, si more vraže iz glave izbiti, če ne, bo gotovo tudi kakšnega svetnika vidil ali pa hudica. Tako se je zgodilo še h koncu leta 1854 v tergu St. Georgen pri Lincu. Okoli polnoči se je ogenj pokazal na turnovem križu. Neki mož, ki je tisto noč na straži bil, ga je zagledal. Vse je že sladko spalo, toda mož je na vse gerlo vpil, vse je na noge spravil. Hitro so vsake sorte gasila pripravili. Ko jih pa nekaj že v turn gré, da bi gasili, se je plamen skril. Zdaj so na vse viže uganjevali, kaj da ima to pomeniti. Eni so hotli, da pomeni kako nesrečo, ki jih ima zadeti; drugi so rekli, da to nič dobrega od vojske ne pomeni, Bog vé kaj bo še prišlo; spet drugi so pa rekli: „prav hudič (der leibhafte Gottseibeiuns) je bil“. — Meni je pravil mehanikar S. Markus, ki dela v fizikalnem inštitutu, da je vidil Elmov ogenj, ki se je pokazal na okovanih solda-